

Szalay Olga

KODÁLY NÉPZENEI HAGYATÉKA A KODÁLY ARCHÍVUMBAN

1981 tavaszán az MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Osztályának öt munkatársa nekifogott, hogy Kodály népzenei vonatkozású kompozícióinak népzenei forrásait összeszedje. Mivel a forrásokat sem a Népzenei Osztály gondozásában lévő Kodály Rendben, sem pedig a Bartók Rendben nem lehetett hiánytalanul megtalálni, felmerült a gondolat, hogy esetleg Kodály hagyatékában lehetnek olyan adatok, amelyek a forráskutatást megfelelően kiegészítik. Kodály köröndi lakásán nagy meglepetésünkre Kodály Zoltánné egy egész szekrényre való anyagot bocsátott rendelkezésünkre. Ennek az anyagnak a létezéséről – amelyet Kodály halála óta, azaz 15 év elteltével akkor vett először kezébe kutató – még a Kodállal egykor együtt dolgozó kollégáknak sem volt sejtelmük.

A kompozíciók népzenei forrásait tartalmazó, 1984-ben megjelent kötetben¹ végül is 54 tétel származik a magánlakásból időközben intézménnyé vált Kodály Archívum kéziratok anyagából.² A forráskutatással párhuzamosan elkészült a Kodály-gyűjtések felmérése is, amely a könyv mellékleteként jelent meg³. A felmérés alapjául szolgáló mintegy 5100 tételes dallam-incipit katalógusból kiderül, hogy számos dallam egyedüli lelőhelye a Kodály Archívum, illetőleg egyes dallamok Kodály kézírásával csak az Archívumban található. Ott van meg például Kodály tót gyűjtése, hangszeres gyűjtésének nagy része, az orosz, bosnyák és cigány dallamok stb.

A népzenei források feltárása során merült fel a hagyaték számbavételének és feldolgozásának szükségessége, amelyet Kodály Zoltánné megbízásából először Domokos Máriával közösen, később egyedül végeztem kisebb-nagyobb megszakításokkal. Mára a számbavétel és az anyag feldolgozása nagy vonalakban megtörtént. Jelenleg a számítógépes feldolgozás folyik, amelynek célja az anyag analitikus feldolgozása és lehetőség szerinti értelmezése, a megfelelő visszakeresési lehetőségek biztosításával.

¹ Bereczky János, Domokos Mária, Olsvai Imre, Paksa Katalin Szalay Olga: *Kodály népdal-feldolgozásainak dallam- és szövegforrásai*. Budapest.

² Az Archívum 1990. április 28-án nyílt meg a kutatók számára. Az Archívum népzenei anyagában olyan művek forrásai találhatóak, mint pl. az 1906-os *Magyar népdalok*, a *Háry János*, a *Marosszéki táncok*, a *Székelvényő*, a *Magyar Népzene* sorozat egyes darabjai, a teljes *Kállai ketős*, valamint kisebb kórusművek és pedagógiai művek. Itt található a *Psalmus* szövegkézirata is.

³ Szalay Olga: *Kodály népzenei gyűjtésének mutatói*. Budapest, 1984. 23 p.

A HAGYATÉK RÉSZEI ÉS ÖSSZEFÜGGÉSE KODÁLY NÉPZENEI HAGYATÉKÁNAK EGÉSZÉVEL

A továbbiakban a Kodály Archívum népzenei hagyatékának két nagy egységéről számolok be: a gyűjtőfüzetekről valamint a tematikus kéziratanyagáról. Ez utóbbi főként népzenei lejegyzésekből és Kodály szöveges jegyzeteiből áll. Meg kell azonban említeni, hogy a gyűjtőfüzetek és a kéziratanyag csupán része Kodály teljes népzenei vonatkozású szellemi hagyatékának, amely az Archívumban és más intézményekben található.

Egyik legfontosabb ezek közül a Népzenei Osztályon letétbe helyezett és 1959 táján¹ lezáró, közel 30 000 dallamból álló ún. *Kodály Rend*, amely zenei rendszerben tartalmazza nemcsak az addigi gyűjtéseket, hanem Kodály által a közgyűjteményekben feltárt, saját maga által, vagy az ő megbízásából másolt múlt századi kéziratok és nyomtatott dallamanyagot.² Ilyenformán a gyűjtemény Kodály-jegyzetekkel sűrűn ellátott támlapjai Kodály népzenei koncepciójának legfontosabb foglatát jelentik, ezen túlmenően pedig a Kodály Rendet a magyar zenei művelődéstörténet egyedülálló gyűjteményeként tarthatjuk számon.

A népzenei hagyaték részei a Bartók Rendbe és Lajtha László által a Néprajzi Múzeum gyűjteményébe bekerült Kodály-gyűjtések, ill. Kodály-lejegyzések.³

Tartalmilag ide tartozik annak a Kodály által létrehozott tematikus céduलायानagnak népzenevel foglalkozó része is, amelynek sajtó alá rendezését Vargyas Lajos végezte.⁴

Ide tartozik az Archívumban Kodály XIX. századi nyomtatott kottás gyűjteménye, amelynek számítógépes feldolgozása folyamatban van.

Eszmeileg ide tartoznak a Kodály-könyvtár népzenei tárgyú könyveinek Kodály-jegyzetekkel ellátott példányai, valamint a Népzene kutató Csoportnak⁵ ajándékozott, ugyancsak jelentős számú Kodály-jegyzetet tartalmazó

¹ Kodály akkor bízta meg Járdányi Pált saját zenei rendszerének kidolgozásával, és több munkatársat is segítségére rendelt. Attól kezdve a Kodály Rendbe már nem osztottak be dallamokat. (Olsvai Imre adaléka)

² Ez az anyag becslésünk szerint a gyűjtemény több mint egyharmadát teszi ki. A Kodálynak dolgozó másolók közt felismerhető például Bartók János, Dávid Gyula, Kerényi György, Michnay Ödön, Otto Ferenc, Pécsi Sebestyén, Pongrácz Zoltán, Rácz Ilona, Ránki György, Szabolcsi Bence, Veress Sándor kézírása.

³ A Bartók Rendnek Kodály leggyakrabban a lejegyzés első, kéziratos példányát engedte át, míg a Néprajzi Múzeumban az indigóval készült 3. példány található.

⁴ Kodály Zoltán: *Közélet, vallomások, zeneélet*. 1. köt. 1989; *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers*. 2. köt. Sajtó alá rendezte Vargyas Lajos. Budapest. Szépirodalmi K.

⁵ A jelenlegi Népzenei Osztály jogelődje, amelyet Kodály alapított a háború után, létét hivatalosan 1953-ban hagyta jóvá a Magyar Tudományos Akadémia.

kötetek, amelyek közül kiemelkedő fontosságúak Bartos, Susil és Kiss Áron gyűjteményei¹.

A népzenei hagyaték része minden eredeti hangfelvétel, amely részben az Archívum, részben a Néprajzi Múzeum tulajdona.²

A gyűjtéssel összefügg és még feltárásra vár az Archívum Kodály által készített néprajzi fotóanyaga is.

A GYŰJTŐFŰZETEK

A gyűjtőfüzetek a gyűjtések egyszeri és megismételhetetlen primér dokumentumai, ezért pótolhatatlan értéket jelentenek. Fontos dokumentumok olyan szempontból is, hogy egyidejűséget képviselnek a leírt dolog és leírójuk ismereteinek akkori állapota között. Tehát informálnak az ortográfiai változásokról, a tudományos szempontok bővüléséről, a lejegyzés mód fejlődéséről, az érdeklődés irányának változásairól, tudományos felismerésekről, sőt a füzetekbe néhol bejegyzett kompozíciós vázlatok egyes művek keletkezésének idejét is pontosíthatják.

Kodály többször hangoztatott elvéhez hűen³ a kezdetektől az utolsó gyűjtésekig a helyszínen feljegyezte a gyűjtött dalokat. Dallamainak száma – ma már tudjuk – jóval 5000-en felül van. Az Archívum 60 gyűjtőfüzetet őriz az első gyűjtésektől az utolsó 1950-es mohácsi gyűjtésig bezárólag.⁴

Az idők során a gyűjtések írásbeli rögzítése formailag is és tartalmilag is bizonyos változáson ment keresztül. Az 1905–1906-os első gyűjtésekről csupán a kéziratos anyagban elszórtan találhatóak egyes dallamok, amelyekből kitetszik, hogy Kodály eleinte a zeneszerzéshez használt nagy kottaívekre

¹ Bartos, F.: *Národní písně moravské*. Brno, 1889; Susil, Frantisek: *Moravské národní písně*. Brno, 1859; Kiss Áron: *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*. Budapest, 1891. (Ez utóbbiban kompozíciós vázlatok is találhatóak.)

² A hivatalos megbízásból gyűjtött anyag a Múzeumban (167 fonográfenger) található, a saját költségén gyűjtött anyag hengerei az Archívumbeli hagyatékban találhatóak (437 henger), az 1950-es gyűjtés dróton magnóval készült felvételeit a Zenetudományi Intézet őrzi. Lásd: Sztanó Pál: Kodály Zoltán népzenei hangfelvételeinek sorsa. In: Kodály Zoltán és Szabolcsi Bence emlékezete. p. 99–101. Az Archívum anyagát kiegészítik a teljes anyagról készült másolatok, amelynek hangrestaurációját és fémmatricára írását Sztanó Pál, a Zenetudományi Intézet Hangstúdiójának nemrég elhunyt munkatársa végezte nagy szakértelemmel. A teljes hangzó anyag természetesen másolatban hozzáférhető a Zenetudományi Intézet Hangarchívumában is.)

³ Lásd pl. *Kelemen Kőmies balladája*. In: Vt 2. p. 76–78.; *Javaslat a Folklore Fellows Tájékoztatójának kibővítésére*. In: Vt 3. p. 284–286.; „Leghelytelenebb eljárás, előre le nem jegyzett dallamokat felvenni a fonográfba.” (Kodály: *A magyar népzene. Előszó*. In: Vt 3. 292. l.)

⁴ A gyűjtőfüzetek száma sajnos nem teljes. A korai, Ethnographiában is közölt dallamok gyűjtői kéziratai elvesztek, valószínűleg éppen a közlés kapcsán. A Dávid Gyulával, egykori zeneszerzés tanítványával közösen végzett karádi gyűjtés (1934–1936) füzetei jelenleg magántulajdonban vannak.

jegyzett, majd ezeket dallamonként szétvágtá és külön lapokra ragasztva támlapokká alakította azokat.¹

Az 1906-os, második gyűjtőúttól kezdve Kodály egyfajta komplex gyűjtést valósított meg azzal, hogy naplószerű jegyzetek közé iktatva szociológiai, néprajzi, népzenei jellegű jegyzeteket is készített. A feljegyzések egyik füzeté a *Voyage en Hongrie* faksimile kiadásban látott napvilágot, de ennek előzménye az a *Jegyzetek 1906, Zoborvidék* feliratú kis füzet, amely a két hónappal korábbi út folyamán készült, s amelynek szövege belekerült a Vargyas által közreadott tematikus jegyzetek egyik kötetébe.²

A jegyzetek mellé kicsit később, de visszamenőleg kiegészítve egy *Szók* című kis regiszteres füzet társult, amelyekbe a gyűjtés során hallott tájszavak és jelentésük került a lelőhely megnevezésével. A nyomozás azt mutatja, hogy ezt Kodály 1912-ig vezette. A feljegyzett tájszavak beépültek szókincsébe, és írásaiban is felbukkannak, mint pl. a *szigorgó székelyek* kifejezés *A székely népdalról* szóló írásában.³

Kodály később ezzel a „komplex” gyűjtésmóddal – amelyre nyilván az első élmények, valamint nyelvészeti és néprajzi érdeklődése is készítették –, felhagyott. Az 1910-es évektől a gyűjtött dallamok növekvő mennyisége, és az akkoriban előtérbe került előadásmódbeli és ritmikai kérdések iránti érdeklődése minden bizonnyal teljesen lekötötték.

1907–1916-ig a gyűjtések során Kodály külön dallam- és szöveg-gyűjtőfüzetet vezetett, melyek mindegyikéhez közben vagy utólag tartalomjegyzéket készített, amelyben az időpontok, a gyűjtőhelyek és a hozzá kapcsolódó oldalszámok, és az adatközlők adatai szerepelnek. A füzetek használatát ez nagyon megkönnyíti, hiszen eleinte egy dallam-gyűjtőfüzethez több szöveges gyűjtőfüzet társul.⁴

Az 1916–17-es nagyszalontai gyűjtés különleges helyet foglal el. Erről ugyanis csak részben készült gyűjtőfüzet⁵, Kodály jobbára közvetlenül az előrenyomtatott támlapokra jegyezte a dallamokat, amelyekre egy-két helyen még a gyűjtésnél jelen lévő diákok kézírása rákerült. A nagyszalontai anyag szövegkezdeteiről azonban regiszteres szövegkezdet-mutatót is készített.

¹ Egy ilyen levágott kottacsíkon látható pl. a Magyar Népzene tanulmányban később csuvas párhuzammal idézett, 1905-ben gyűjtött *Kalapom a Tiszán úszkál* ötfokú kvintváltó dallamának egyetlen gyűjtői kézírata, amelynek jelentőségét Kodály is csak 30 év múlva ismerte fel.

² Lásd 13. old. 4. lábjegyzet.

³ Vt 1. 18–19. l.

⁴ Ilyen az 1910 és 1914-es erdélyi gyűjtést tartalmazó dallamgyűjtőfüzet, amelyhez három szöveges gyűjtőfüzet tartozik: a gyergyói (1910), a kászoni (1912) és a bukovinai (1914).

⁵ Ugyanakkor a diákok által készített füzetekben több bejegyzése található. A gyűjtés körülményeiről lásd: Szalay Olga: *A nagyszalontai gyűjtés dokumentumai a Kodály Archívumban*. In: Magyar Zene 1991/2 p. 124–127.

A háborút és Trianont követően az új határok közt 1921-től újrainduló gyűjtések füzetei már a ma is használatos alakot mutatják, ahol a szöveg az egyik, a dallam a vele szemközti oldalon helyezkedik el.

Néhány alkalmi gyűjtés anyaga külön lapokon, a támlap- és jegyzetanyagban található, például a bosnyák, szerb, cigány, orosz dallamok. Hasonlóképpen a gyermekkori emlékek alapján utólag feljegyzett dallamok, szövegek, mint például a galántai mondókák, amelyet gyerekkórusaiban is feldolgozott. A nagyszalontai gyűjtéshez hasonlóan a kéziratanyagban található az 1950-ben végzett mohácsi gyűjtés gyűjtőfüzetének lapjai is. A kézirat anyag tehát a gyűjtőfüzetektől nem válik teljesen külön.

A TÁMLAP- ÉS JEGYZETANYAG

A 60 dossziéból és több mint 9 000 tételből álló támlap- és jegyzetanyag kb. 1903 és 1960 közöttre datálható anyaga tudományos szempontból a hagyatéknak legizgalmasabb része, mivel a népzene-tudomány megteremtőjének és a század e zsenijének legszemélyesebb kutatói műhelyébe enged bepillantást. Nemcsak érdeklődésének irányairól és felhalmozott ismereteiről nyújt képet, hanem mint az alkotói gondolkodás folyamatának grafikus leképeződése, a gondolatoknak a végső megfogalmazás előtti állomásaiba kaphatunk betekintést. A feldolgozás nehézségei is ebből fakadnak, hiszen a kéziratok szerzője nem a nyilvánosságnak szánta mondanivalóját, minél fogva az anyag ebben az állapotában sok intuitív elemet is tartalmaz. Másrészt ez az anyag pontosan tükrözi Kodály érdeklődésének sokirányúságát, amely jóval meghaladja a népzene hagyományos értelemben vett tematikáját. Mindennek a megfejtése, értelmezése a Kodályét legalábbis megközelítő szellemi felkészültséget és nem kis empátiát igényel, amely a Kodállal és kézírataival való hosszas foglalkozás során fejlődik ki.

Mivel a rendkívül összetett anyag részletes ismertetésére most nincs mód, ezért mintegy formai és tartalmi megközelítésben először a hagyatékban előforduló leggyakoribb kézirat típusokat ismertetem, majd a kutatás, a tematika oldaláról próbálom a legjellemzőbb vonásokat kiemelni.

A HAGYATÉKBAN ELŐFORDULÓ LEGGYAKORIBB KÉZIRATTÍPUSOK

1. Népdallejegyzések (ún. támlapok). A dossziék legtöbb esetben támlapokat, azaz népdallejegyzéseket tartalmaznak. Ilyen szempontból szorosan összefügg ez az anyag a már említett Kodály Renddel, hiszen egyes támlapok csak az Archívumban vannak meg, vagy pedig olyan revíziók, jegyzetek kerültek rájuk a lakáson folyó munka közben, amely a Kodály ill. Bartók Rendbeli példányokon nincsenek rajta. A csak itt meglévő saját gyűjtések lejegyzésein kívül találunk itt Kodály kezétől Pátria lejegyzéseket,

amelyeket Bartókkal együtt készítették.¹ Számos Vikár Béla-gyűjtés is Kodály lejegyzésében maradt fenn.

Az Archívumban szinte minden gyűjtőtől találni lejegyzéseket. Legtöbbet Bartóktól, akinek román, tót, valamint hangszeres gyűjtését egy-egy példányban megőrizte Kodály.

2. Gyűjteményekből kimásolt dallamok. Nagy mennyiségben tartalmaz a hagyatéék kéziratosa és nyomtatott, magyar vagy külföldi, népzenei vagy zenetörténeti gyűjteményekből kézzel kimásolt dallamokat (pl. cseremisiz dallamok, Kovács Ferenc kézírata², olasz kéziratosa kórusgyűjtemények, Tóth István gyűjteményének³ 300 dallama) Ilyenformán tehát a hagyatéék nem csupán népzenei dokumentumokat tartalmaz, hanem olykor külföldi ritkaságból vagy nehezen hozzáférhető gyűjteményekből kimásolt zenetörténeti érdekességű dallamokat is, amelyekről esetleg csak Kodálynak volt tudomása. A dallamokat sokszor rögtön transzponálva másolja ki Kodály gyakorlati okokból, ami nem kis munkát jelentett. A kijegyzett dallamok nemcsak önmagukért érdekesek, hanem a Kodály által ráírt összevetések, elemző megjegyzések, további hivatkozások miatt is.

3. Cédulákra írt szöveges jegyzetek. A támlapok között vagy mellett, esetleg tematikus címmel ellátott borítékban gyakran találni cédulákon kézíratos jegyzeteket a tárgyhöz kapcsolódó egy-egy gondolattal, gondolatöregdekkel, de olykor hosszabb bekezdésnek sőt kisebb tanulmánynak megfelelő terjedelemben. Példák erre a *Rubato* (népdallal kapcsolatban); *A tritonus problémái* (a népies műdalszerzőkkel kapcsolatban); *Az egyházi ének jövője* (a népelekkel kapcsolatban).

Egy-egy témáról különböző helyeken sokszor szinte szóról-szóra egyező feljegyzést találni, ami megmutatja, milyen sokáig forgatott a fejében egy-egy gondolatot, mire végleges alakba öntötte. Kodályra igen jellemző, hogy jegyzetei közben egy-egy „hívószóval” más helyeken már kifejtett egész gondolatsorokat idéz fel saját magának saját „gondolattárából” (pl. *Rubikon*), amelyekre azon a helyen hivatkozni akar. Ezeket a Kodállal foglalkozónak alaposan ismernie kell, hogy e sajátos gondolati gyorsírást megfejthesse. A jegyzeteit legtöbbször tematikus fejléccel látja el és ezután helyezi el katalógusszerűen egymás mellé. Így jöhetett létre az a tematikus cédulanyag is, amely a Vargyas által szerkesztett kötetek alapja, és amely a primér gondolatok és a végső megfogalmazás köztes állomását jelenti.

4. Zenei elemzések, kimutatások. Egy másik fajta jegyzettípust jelentenek a különböző elemzéseket és kimutatásokat tartalmazó jegyzékek. Két

¹ Megjelent: *Magyar Népzenei gramofonfelvételek*. Az Országos Magyar Történeti Múzeum Néprajzi Osztályának felvételei. 1. sorozat. Budapest, 1937. Kodály lejegyzéseit a 21–27. oldalig közli a lejegyző neve nélkül, az Archívum anyagának segítségével azonosítható.

² 1777-ből. Az Egyetemi Könyvtár kézírata.

³ Tóth István: *Ariák és dallok verseikkel*. 1832–1843. Kézirat, MTA Kézirattár.

alapvető példa a XIX. századi Füredivi és Bartalus gyűjteményekről¹ készült összevetések, elemzések, vagy az egyházi kézíratos és nyomtatott énekeskönyvek kronologikus listái.

5. Hivatkozások. Kodály minden írásbeli megnyilvánulását át- meg átszövik a hivatkozások. Ha összeírnánk a Kodály által személyes tanulmányozásból ismert és hivatkozott magyar és külföldi gyűjteményeket, tanulmányokat, hatalmas könyvtári címjegyzék kerekedne belőle. Az üres felületek miatt felhasznált könyvtári kéréslapok is bizonyítják, ami egyébként is tudott tény, hogy Kodály minden magyar közgyűjteményt (legtöbbször személyesen, de néha tanítvány révén pl. Szabolcsi) felkeresett, és kiaknázott nemcsak népzenei, hanem zenetörténeti szempontból is.

6. Egyéb. A népzenei anyagban nemegyszer találni kompozíciós vázlatokat, Kodály által, de főleg hozzá írt leveleket, neki küldött különböző anyagokat, és nyomtatott anyagot: pl. régi újságcikkeket, kisebb (de gyakran ritkaságzámba menő) népdalgyűjteményeket, hangversenyműsorokat, stb.

KUTATÁSI IRÁNYOK, TEMATIKA

A 60 dosszié tartalmilag különbözőféleképp függ össze. Nyolc kivételével mindet Kodály hozta létre. A dossziék különböző terjedelműek, a néhány lapot tartalmazóktól kezdve a több száz tételesekig. Egyesek csak népdallejegyzéseket tartalmaznak, mások jegyzeteket és gyűjteményekből másolt dallamokat is. Az anyagot tartalom szempontjából három oldalról próbálom meg jellemezni. Először a népzenei gyűjtemény kodályi koncepciója, másodszer a kutatási tematikák szempontjából, harmadszor pedig néhány kiadásra vonatkozó elképzelést idézek, amelyek Kodályt valamilyen szinten foglalkoztatták.

1. A népzenei gyűjtemény koncepciója Kodálynál. A hagyatéék egy része kizárólag támlapokat ill. gyűjteményekből kimásolt dallamokat tartalmaz. Ezek egy csoportját Kodály nyilvánvalóan a rendjébe való bedolgozásra szánta (*Arany kézíratos népdalgyűjteménye és Zganec gyűjteménye*²) Másik csoportja a Kodály Rendhez képest más szempontok szerint tartalmazza ugyanazt az anyagot. (*Fonográf szerinti sorrend; a nyitrai falvak anyaga; XIX. sz-i gyűjtemények kimásolt anyaga*). A harmadik csoportot a Kodály rendet kiegészítő gyűjtemények jelentik. Ide tartozik a több száz támlapból álló (mások gyűjtését is tartalmazó) *hangszeres gyűjtemény*, valamint az összehasonlító kutatás anyagát tartalmazó anyagok: a másfélezret meghaladó, kadenciarendben tárolt *cseremisiz és az egyéb rokonnépi gyűjtemények* dal-

¹ Füredivi Mihály: *100 magyar népdal*. Pest, 1851; Bartalus István *kézíratos népdalgyűjteménye* (a Zenetudományi Intézet kézírattárában.) 1–2. kötet, 1873–1895.

² *Arany János kézíratos népdalgyűjteménye*. Közzéteszi Kodály Zoltán és Gyulai Ágost. Bp. 1952.; Zganec, Vinko: *Hrvatske pucke popijevke iz Medumurja*. [Muraközi horvát népdalok] Zagreb, 1924.

lamai, valamint a szomszédnépi, főként *tót és román támlapanyag*. Kodály elképzelése szerint ezek, a már említett történeti anyaggal együtt jelentették egy népzenei gyűjtemény teljességét.

2. Kutatási tematikák. Első gyűjtőútjai a későbbi tudományos érdeklődés szempontjából is meghatározóak. Falvanként tárolt nyitrai gyűjtése egész tájmonográfiát tesz ki. A jegyzetek bizonyossága szerint igyekezett minden műfajt számbavenni és gyűjteni az egyes falvakban. Külön foglalkoztatják az itt gyűjtött párosítók, amelynek szerinte ez az egyik legjellemzőbb területe.¹ *A Házasító dalok Felső-Magyarországról* c. anyag rész egész sor szövegtípus-jegyzetet is tartalmaz.

Kodály első kutatási témája a doktori disszertációban tárgyalt *A Magyar népdal strófa-szerkezete*. Később is sokat foglalkoztatták a strófászerkezet problémái. *A sapphica kérdése* című jegyzetanyag egész tanulmánytervezetet tartalmaz. Az *Ungaresca* c. dossziében az ungarésca és a szaffikus forma összefüggéseit kutatja egész sor egyházi és világi, magyar és külföldi példával; a *Dupla 3ik sor* címet viselő anyag az ismétlő vagy szekvenciázó 3. sorok legkülönbözőbb egyházi és világi, népi és történeti példáit sorolja fel. A *Balassi-strófa vizsgálata* a nagy magyar lírikus kedvelt versformájának népi és történeti gyökereit kutatja.

A *Rákóczi* c. dosszié az énekelt és hangszeres Rákóczi dallam történeti forrásait, egyházi és világi dallamrokonait mutatja ki. A vaskos *Egyházi* címet viselő dosszié egyházi énekeink magyarságát, a világi és egyházi énekeink egymásra hatását, katolikus-protestáns közös gyökereit vizsgálja.

Több dossziében találunk a népies műdal és népdal viszonyát, feltáró jegyzeteket. A legtöbb dossziében találni magyar és finnugor, magyar és szomszédnépi (tót, morva, román) összevetéseket, utalásokat, elemző megjegyzéseket, ami azt jelzi, hogy ezek a kérdések Kodályt folyamatosan foglalkoztatták.

3. Kiadási elképzelések. Kodály jegyzetei közt több kiadási elképzelésre vonatkozó konkrét ill. olykor csak ötlet szintjén felvázolt koncepciót találni. Csak néhányat sorolok:

Bartókkal közös kiadás lett volna a *100 magyar katonanóta*, amelyre már konkrét kiadási terveik voltak. A jegyzetek közt felbukkan egy *magyar siratókat* közreadó kiadvány címlapjának leírása. Népzenei tárgyú a *Magyar népdal kistükre* c. ismeretterjesztő füzet és a *Kis magyar zeneföldrajz* részletesen kidolgozott koncepciója is. Zenetörténeti vonatkozásban felmerül egy *Ad notam* gyűjtemény terve, amely a nótautalással ellátott szövegeket tartalmazná. A *Monumenta Hungarica* névvel elkeresztelt nagyszabású sorozat terve a magyar zenetörténet kottás emlékeinek közreadására vonatkozik.

¹ „Egyszer leültem a libalegeln. Fél óra alatt 12 párosító került elő a 10–12 éves libapásztorok ajkáról.” Kodály Archívum N-14.

TANULSÁGOK

A hagyatékmal dolgozóknak feltűnik, hogy bár Kodály a rendezést megoldandó feladatnak tekintette, hagyatékában semmilyen, az anyag egészére irányuló, bartóki értelemben vett rendszeralkotási kísérletet nem talál. Annál több feljegyzés foglalkozik viszont az előadásmód egyes jellemzőivel, a dallamok keletkezésével, eredetével, egymásra hatásával, történeti összefüggések kimutatásával, az idegen eredetű hatások, jelenségek kiszűrésével. Figyelme mindig kiterjed nyelvi szempontokra, a szöveg-dallam kapcsolatára is. Írásait forgatva mindig a jelenségek *életbe-ágyazottsága* jelenik meg, amelyre inkább jellemző a realitásra mint az absztrakcióra való igény. Kutatói attitűdjére inkább a dolgok minél alaposabb, *személyes tapasztalaton alapuló megfigyelése* a jellemző, szoros összefüggésben a jelenség mögött álló *személlyel vagy népcsoporttal*. Érvényes ez még egyes gyűjtemények szerkesztőjére is, akinek személyét, szakmai felkészültségét Kodály éppolyan fontosnak tartja jellemezni, mint az általa létrehozott gyűjteményt.

Éppen mert ismerjük Kodály rendkívüli memóriáját és alkotói zsenialitását, amely a tudományban is maradandót hozott létre, a hagyatékmal szembesülőt megrendíti az a szenvedély és felelősség táplálta szívósság és alaposág, amely őt évtizedeken át arra készítette, hogy kis cédulákra, hangverseny- és villamosjegyekre írja ezerszám a jegyzeteit, gondolatait azért, hogy egy-egy témával kapcsolatos ismereteit a saját igényeinek megfelelően megszerze. S azután az ember megpróbálja visszakeresni a *Visszatekintés* három szerzőjében a témáról írt tanulmányt, de igen gyakran csak egy tömör bekezdést, szűkszavú mondatot vagy félmondatot talál.

A nagy japán festőről, Hokusairól szóló történet jut eszünkbe, amelyben a művész a türelmetlen megrendelőnek, hosszú késlekedés után az orra előtt rajzolja meg pillanatok alatt, néhány vonással a gyönyörű, büszkén lépegető kakast. Amikor a megrendelő méltatlankodik hogy egy ilyen apró munkával ennyit késlekedett, a művész bevezeti a szomszéd szobába, amely telis-tele van a kakasról szóló, az évek sora alatt készített tanulmányokkal, vázlatokkal.

Bár a művészetből vett hasonlat nyilván sántít, mégis, ha a tehetség és felelősség kérdéseit nézzük, ugyanezt látjuk Kodálynál. Publikációinak egy-egy mondatában, bekezdésében – az Archívumbeli hagyaték bizonyossága szerint – olykor hosszú évek aprólékos munkájával készített sok-sok jegyzet, újra és újra megfogalmazott gondolat tanulsága összegeződik.

Kodály tudományos hagyatékának felfedezése 15 évvel a kutató halála után kezdődött, s most a 30. évforduló kapcsán elmondhatjuk, hogy Kodályról eddig alkotott képünket jelentősen módosította. A hagyaték feldolgozása során egyre nyilvánvalóbb, hogy nem egyszerűen múltbeli tényeket kell számba vennünk, hanem bizonyos értelemben kutatásunk jövőjét is, hiszen számos nagyvonalúan felvázolt vagy aprólékos munkával megkezdett

feadat vár megoldásra, befejezésre, amelyeknek bevégzése nem csupán lehetséges, hanem a magyar népzene kutatás továbblépése szempontjából szükséges is. Az ezen való munkálkodással kapcsolatos felelősségünk a technikai korszerűsödéssel és lehetőségeink szélesedésével egyenes arányban növekszik.

